

met hem in aanraking kwam, in hem moest zien.

Gelukkig is de hand met prof. Geesink nog niet verboden.

Moge die nog lang kracht oefenen.

De Heere beschikke onzen leermeester en collega een levensavond, waarin de Zon van Zijn gunst heel zijn leven zet in het goud van trouw.

HEPP.

GEESTELIJKE ADVIEZEN.

Gensuur en ban wegens afwijking in de leer.

V. te U. heeft moeite met de toepassing van de kerkelijke tucht in censuur en ban wegens afwijking van de leer. Niet in het algemeen, want hij verstaat, dat Gods Woord haar eischt. Maar wel, zoodra hij zich de grens-vraag stelt.

Dat iemand, die b.v. de godheid onzes Heeren Jezus Christus loochent of eenig ander vitaal stuk onzer Christelijke belijdenis, na vruchteloos vermaan, van het Heilig Avondmaal worden geweerd, en, zoo ook deze bestraffing niet baat, ten slotte met den ban moet worden uitgesloten van de gemeente, verstaat hij ten volle.

Maar dat dit ook zou gelden ten aanzien van leden, wier afwijking geen centrale waarheden raakt, maar zulke die meer aan den omtrek liggen (hij denkt b.v. aan gemeentelieden, die niet geheel vrij zijn van ethische gevoelens, of die de leer van het duizendjarig rijk voorstaan, of het verhaal van den val in Gen. 2 en 3, onder uitdrukkelijke verzekering, dat ze het gezag der Schrift als het onfeilbaar Woord Gods erkennen, symbolisch meenen te moeten opvatten, kan hij niet verstaan. Hij kan dat niet verstaan, wijl hij niet kan inzien, hoe de kerk van dezulken, als ze overigens den indruk maken van ware christenen te zijn, ooit in gemoede kan verklaren, dat ze geen deel hebben aan het koninkrijk Gods.

Vrager schijnt te meenen, dat in onze Gereformeerde Kerken de regel geldt, dat al wie op eenig punt, welk dan ook, in zijn gevoelen geacht kan worden af te wijken van de waarheid naar Gods Woord, gelijk wij, Gereformeerden die verstaan, zoo onderrichting en vermaan niet baat, moet worden gecensureerd en bij volharding in zijn dwaling afgesneden.

In dat geval kan ik hem geruststellen.

Wie het een en ander las over de praktijk, die ten deze steeds in onze kerken gold — en we raden onzen vrager zeer aan dat te doen — en een weinig thuis is in ons tegenwoordig kerkelijk leven, is overtuigd, dat de Geref. kerken nimmer zoo rigoristisch optraden.

Dat konden ze reeds hierom niet, omdat ze een geschreven belijdenis hebben, deze belijdenis het accoord is van kerkgemeenschap, en in haar derhalve de grenzen zijn aangewezen, waar binnen ze leertucht oefenen.

Niet het gevoelen van den een of anderen persoon, ook niet, dat van een kerkeraad, en zelfs niet dat van een meerdere vergadering, maar de officiële belijdenis der kerken, die de grondslag is onzer kerkelijke gemeenschap, kan hier maatstaf zijn.

En bij het aanleggen van dien maatstaf gingen en gaan de kerken dan nog lang niet in alle gevallen eender te werk tegenover iemand die daar van afwijkt.

Niet alleen, dat ze, gelijk altoos eisch van tuchtoefening is, elk geval geheel op zichzelf beoordeelen, rekening houdend met de mate van kennis der betreffende personen en met allerlei omstandigheden, die op het oordeel invloed moeten hebben — maar ze maakten en maken hier ook steeds

onderscheid tusschen ambtsdragers en ambtelooze leden der gemeente.

Iets wat al dadelijk hierin uitkomt, dat ze wel van de ambtsdragers, maar niet van de gewone leden der gemeente onderteekening van de belijdenisschriften eischen.

In overeenstemming daarmee duldten ze bij de ambtsdragers gemenerlei afwijking van de Belijdenis, doch dragen ze, ook al pogen ze den dwalende door nader onderricht terecht te brengen, in de gemeentelieden, met veel geduld, afwijkingen, die geen der fundamentele stukken van ons christelijk geloof raken.

Vooral — naar den regel van Titus 3:10: „Verwerp een ketterschen mensch“, d.w.z. iemand, die niet alleen een of andere dwaling bij zich post liet vatten, maar die zulk een dwaling ook poogt te verbreiden, „na de eerste en tweede verneming“ — als zulk een zijn daling niet propageerde.

Zoo weet ik uit eigen praktijk dat gereformeerde kerken voorstanders van de leer van het duizendjarig Rijk en van het Sabbathisme, niet van het H. Avondmaal werden.

En in het algemeen zullen ze om afwijking op afgeleide punten niet licht van iemand, die overigens in belijdenis en wandel zich als een goed christen openbaart, verklaren, dat hij geen deel heeft aan het koninkrijk Gods.

Hoe onze kerken in dit stuk met alle voorzichtigheid en teederheid oordeelden, blijkt o.a. hieruit, dat ze nooit gearzeld hebben verstrooide Lutherische geloovigen, die hun begeerte daartoe te kennen gaven, toegang te geven tot het Heilig Avondmaal.

'k Hoop, dat dit korte bescheid m'n vrager zal bevredigen. Doch 'k moet er nog een opmerking aan toevoegen.

Er is een en ander in zijn brief, dat den indruk geeft, als achtte hij, dat het rigorisme, waarvoor hij vrees, in de laatste tijd onder ons gevoerde kerkelijke procedures over ambtsdragers ware toegepast.

En dat zou een schromelijke vergissing zijn.

Voorreest toch ging het daarbij niet over de vraag: wat in leden der gemeente al of niet te dragen is, maar wat al of niet geduld kan worden in ambtsdragers.

En in de tweede plaats — en daarop moge vrager vooral letten — werden de betrokken ambtsdragers niet van het H. Avondmaal geweerd, of door den Christelijken ban uitgesloten, maar geschorst in hun ambtelijken dienst, en toen ze zich aan deze schorsing niet onderwierpen, uit hun ambt ontzet.

Dat ze thans buiten de gemeenschap onzer kerken staan, is niet het werk van Gen. Synode of Classis, maar gevolg van hun eigen welbewust breken met de Gereformeerde Kerken.

V.

F.

UIT HET POLITIEKE EN SOCIALE LEVEN.

Het traktaat met België.

Hoe weinig wij ons ook moeten met aktieve politiek, toch kunnen wij niet nalaten omtrent de brandende kwestie van het traktaat met België een enkele opmerking te maken.

Het is gelukkig geen partij-kwestie.

Integendeel. Alle grootere politieke partijen zijn daarover verdeeld.

En ofschoon partij-verdeeldheid in den regel niet strekt tot partijversterking, hebben we in dit geval geen gevaar te duchten, wijl deze kwestie niet direkt eenig principe raakt.

waarnemen in het daarmee gecombineerde Engelen, vroeger een welvarend dorp, dat echter zoodoer de voortdurende overstromingen van de Maas als door den oorlog zeer was verarmd, en waar slechts enkele lidmaten woonden. In het voor- en najaar, wanneer de landwegen overstroomd waren, moest hij, om het te bereiken, soms een paar uren omloopen, daarbij dikwijls met de voeten tot de enkels door het water wadend. Er moest gepredikt worden in een huurhuis, dat echter later, mede door de bemoeiingen van Voetius, door een kerkgebouw werd vervangen.

Ten einde langzamerhand een Gereformeerde kern in zijne gemeente te vormen, begon hij met bij zich aan huis godsdienstonderricht te geven, en hij zag daarop al spoedig vrucht: aan het eerste avondmaal, dat hij op Paschen 1612 in zijn kerk hield, namen reeds 34 personen deel. Ook kon hij in den loop van dat jaar een kerkeraad, bestaande uit twee onderlingen en even zoveel diakenen, institueeren. Bij zijn vertrek was het aantal belijdende leden meer dan verdubbeld.

Nast het practische herderlijke werk, verzuimde Voetius de studie niet. Hij had zoowel des zomers als in den winter de gewoonte om te vier uren op te staan, en men kon hem dus des morgens reeds vroeg in zijn studeerkamer vinden. Elke week wijdde hij twee dagen aan de beoefening van de klassieke talen en het Hebrueuwsch; ook begon hij met de studie van het Arabisch. Talloze wetenschappelijke werken werden door hem bestudeerd: van jongs af had men hem een „boekensvinder“

Dit stempelt deze zaak tot een bij uitstek nationale. En nu kan dit wel worden vastgesteld, dat een belangrijk deel van het Nederlandsche volk aangaande het traktaat, dat thans ter ratificering aan de volksvertegenwoordiging is aangeboden, niet gerust is.

Het heeft op allerlei manier aan die ongerustheid uiting gegeven.

Men was niet altijd kieskeurig in zijn reageeren.

Te onzaliger ure heeft men er zelfs den volkswil bijgesleept.

Dat werkt op ons, Calvinisten, altijd als een roode lap op een stier.

In het kort: niet elke wijze, waarop aan die ongerustheid lucht werd gegeven, kan worden verdedigd.

Daarmee is echter het feit niet opgeheven, dat die ongerustheid bestaat.

Evenmin kan het feit worden weggeredeneerd, dat het minister Van Karnebeek niet gelukt is die ongerustheid weg te nemen.

Er zullen heel wat krachtiger argumenten moeten worden bijgebracht, zal hij hen, die bezwaard zijn, maar gaarne overtuigd willen worden, overtuigen.

Zeer zouden wij het betrouwen, indien Kamerleden, zonder zelf overtuigd te zijn, alleen op gezag van den minister van Buitenlandsche Zaken of om vage internationale motieven, hun stem aan dit traktaat zouden geven.

Mag men zich niet laten drijven door den volkswil, men heeft wel rekening te houden met wat Kuyper noemde het volks geweten.

Dat volksgeweten nu verzet zich, althans in breede kringen, tegen het tekenen van dit traktaat.

Gelijk alle geweten, kan ook het volksgeweten, te meer waar het slechts een geweten in onzigenlijken zin is, dwalen.

Doch dan behoort die dwaling ook te worden aange- toond.

Daaraan onthoeft het nu al te zeer.

Men put zich uit in algemeene verzekeringen.

Daarmee brengt men echter een ontrust geweten niet tot kalmte.

Men moet ook alle aktie tegen het traktaat niet over één kam scheren.

Daar is veel chauvinisme, veel konkurrentie-angst onder.

Argumenten, daaraan ontleend, kan men veilig ter zijde schuiven.

Het kan niet ontkend worden, dat aan de Belgische verlangens zeker vitium originis (geboortefout) kleef. Zij zijn voor een niet gering deel aan den geest van het annexionisme ontsprongen.

Dit neemt echter niet weg, dat wij ze naar hun werkelijke waarde hebben te beoordeelen.

Zijn ze rechtmatig?

Dat is de hoofdvraag.

Konkurrentie-vrees zou alles gaarne bij het oude laten. Maar ze maakt licht kortzichtig. Men kan zoozeer zijn kommerciele handelingen laten bepalen door het ten onder houden van konkurrenten, dat men om te zorgen, dat die konkurrenten geen brood met boter verdienen, zichzelf belet zijn boterham met kaas of zalm te meubileren.

Het zou politiek van het kleinste kaliber zijn, indien de overigens rechtmatige verlangens van België werden afgewezen uitsluitend om een mogelijke opbloei van Antwerpen boven Rotterdam en Amsterdam uit tegen te houden.

Het komt alzoo geheel en al op de rechtmatigheid dier verlangens aan.

En dan heeft België er ongetwijfeld recht op, dat de ontwikkeling van Antwerpen niet gehinderd worde door mindere bevaarbaarheid van de Schelde.

Al wat gedaan kan worden om de bevaarbaarheid van dien stroom te verhoogen behoort ook van Nederland-schen kant in de hand te worden gewerkt.

Had het traktaat zich daarop gekoncentreerd, dan zou het misschien bij een groep van kortzichtige Nederlan-

genoemd. En natuurlijk hield hij zich op de hoogte van de vele polemische geschriften, welke in die tel bewogen dagen, waarin de tegenstelling tusschen Remonstranten en Contra-remonstranten zich steeds meer toespitste, het licht zagen.

Zelf heeft hij in dien tijd niets uitgegeven, ofschoon er toch een geschrift van zijne hand gedrukt is, in verband met de door de Staten van Holland in Maart 1614 ontworpen „resolutie tot den vrede der kerken“. Bij deze resolutie matigden de Staten zich het recht aan om voor te schrijven wat in de kerk zou mogen worden geleerd, hetgeen hier op neer kwam, dat er een gematigd arminianisme zou worden gepredikt, en dat moest worden gezwezen van de „hooge disputen“ over de geschilpunten. Natuurlijk kon geen goed Gereformeerde zich hierbij neerleggen, en het was vooral de Amsterdamsche predikant Jacobus Trigland, die uiting gaf aan de bezwaren der Contra-remonstranten. De Remonstranten daarentegen gaven zich veel moeite om de resolutie ingang te doen vinden, en zoo vaardigde de kerkeraad van Rotterdam — tegenover welken reeds sinds 1611 een „doleerende“ kerkeraad stond — eenige predikanten af, om haar in de classes van Zuid-Holland te verdedigen. Zoo kwam Ds. Samuel Lansbergius in October 1615 ook op de Gorcumse Classicale Vergadering, en hij had de handigheid gehad vooraf eenige Contra-remonstrantsche broeders, onder wie ook Voetius' bevestiger Van Sonneveld, te winnen voor de onderteekening van een verklaring, waarin zij uitspraken „broederlijke ghemenschap ende vre-

POPULAIR-WETENSCHAPPELIJKE SCHETSEN.

Gisbertus Voetius.

IV.

Arbeid te Vlijmen.

Inderdaad was er wel jeugdig optimisme, en liet ons er bijvoegen geloofsvertrouwen, noodig om in een dorp als Vlijmen, welks inwoners voor het grootste gedeelte nog met hun hart aan Rome hingen, het herderlijk werk aan te vangen. De godsdienstoefeningen, die elken Zondag tweemaal en in den winter ook des Donnerdags werden gehouden, — waarbij Voetius ook de taak van den voorzanger moest waarnemen — werden slechts door weinigen bezocht. In zijn preekten schikte de jonge pastor zich daarom zooveel mogelijk naar zijne Roomsche toehoorders: hij hield zich des Zondags gewoonlijk aan de teksten van het kerkelijk jaar en maakte er geen bezwaar tegen om ook op heilige dagen de kerk te ontsluiten en te prediken, of ook over afgestorvenen eene lijkrede te houden. Dit laatste, hetgeen ook andere predikanten in de omgeving deden, werd echter in het najaar van 1612 door de classis Gorinchem uitdrukkelijk verboden: het was dan ook in strijd met de „paepsche superstitiën“ bij begrafenissen tegen te gaan, en de aanwezigen te gewinnen aan het huijstieren naar een gereformeerde preek.

Behalve te Vlijmen moest Voetius ook den dienst

ders toch wel op tegenstand zijn gestuit, maar zij zouden bij ons volk als geheel geen gehoor hebben gevonden.

Dit doet het traktaat echter niet.

Het wil onze soevereiniteitsrechten op de Schelde nog meer beperkt maken, dan ze reeds zijn.

Het bedingt niet slechts concessies en waarborgen binnen de bestaande soevereiniteitsfeer, maar krimpt die sfeer zelf in.

De noodzakelijkheid, de rechtmatigheid daarvan nu kan niet worden ingezien.

Ook mag ongetwijfeld aan Antwerpen de verbinding met het Rijnland niet worden onthouden.

Zulk een verbinding is er reeds.

Zij is voor verbetering vatbaar.

Maar dat daarvoor het dure kanaal Antwerpen-Moerdijk noodzakelijk is, dat het rechtmatig kan worden gevraagd, is aan ernstigen twijfel onderhevig.

Dan heeft men nog den casus belli, het geval van oorlog.

Wat in verband met het traktaat door leidende figuren in België daarvan is gezegd, is alles behalve geruststellend.

Nu kan men van onzen kant zich wel vordedigen, dat dit niet in het traktaat staat te lezen, dat de casus belli ervan moet worden losgemaakt, maar is dit wel genoeg? Wanneer straks een konflikt dreigt zal de een redemeeren: het traktaat zwijgt ervan en daarom mag het en de ander: het traktaat zwijgt ervan en daarom mag het niet. Men moet dan verder in de historie terug-gripen om uit te maken, welke verklaring de juiste is. Doch ervaring leert, dat historische bewijzen menigmaal niet inslaan. Uitdrukkelijke stipulaties waarborgen gewoonlijk grooter veiligheid. In elk geval zouden hier on-dubbeltzinnige verklaringen, welke schriftelijk van beide zijden werden vastgelegd, o. i. het traktaat dienen aan te vullen.

Doch hier raken wij een andere moeilijkheid aan.

De verklaring werd afgelegd, dat er geen nieuwe onder-handelingen kunnen worden geopend.

Dit doet vermoeden, dat België in het traktaat het minimum van zijn verlangens — om niet te spreken van eischen — ziet neergelegd.

Het schijnt daarvan niets te willen laten vallen.

Want dat het Belgische parlement eenmaal het trak-taat in dezen vorm heeft geratificeerd, kan natuurlijk geen afdoend argument zijn.

Hoe onplezierig het moge zijn om over dezelfde zaak nog eens te moeten spreken, het is toch zeker geen unicum in de parlementaire geschiedenis, ook niet van België.

Alles duidt er op, dat België met niets minder tevreden is.

Daardoor is onze volksvertegenwoordiging in een lastig parket gebracht.

Zij moet het traktaat of onveranderd aannemen of on-veranderd verwerpen.

Tenminste: zoo schijnt de voorstelling te zijn.

Echter rijst bij iemand, die buiten de politiek staat, de vraag: waarom zou er door een motie of hoe dan ook geen herziening op bepaalde punten kunnen worden voorgesteld?

Wil België hierin niet treden, dan ligt de verantwoor-delijkheid, dat deze aangelegenheid niet nader geregeld is, voor haar rekening.

Wij begrijpen wel, dat hieraan meer vast zit.

Wij voelen als het ware, dat onderscheiden staatslieden uit andere landen, om niet te spreken van onderscheiden mogendheden, achter België staan.

Maar waarom zou Nederland, dat gedurende en na de oorlogsjaren onder de fiere leiding van minister Van Karnebeek getoond heeft zichzelf te willen en te kunnen zijn, het niet andermaal toonen?

Vooral wanneer het door het aanbieden van de grootst mogelijke concessies bewijst een goede nabuurschap met België op prijs te stellen?

Tenzij dan dat de minister de voorname bezwaren tegen het traktaat ingebracht zoó krachtig belichte, dat zij weg-

de" te willen houden met de broeders — zoowel Remonstranten als Contra-remonstranten — die zich naar de resolutie wilden voegen. De meerderheid liet zich echter niet vangen en Lansbergius kon onverrichter zake afreizen. Voetius heeft toen in den vroegen morgen van den volgenden dag een uitvoerig verslag van het debat gemaakt, en dit verslag werd weldra geheel buiten zijne voor-kennis, te Amsterdam ter perse gelegd, vermoedelijk door zijn vriend Cloppenburg, die in die dagen hem bezocht in verband met een mogelijk beroep naar het in de buurt van Vlijmen gelegen dorpje Aalburg. Het stuk had tot titel: Bedenckingen van de waere moderate broeders in de classe van Gorcum, die de waere vrede der gemeente Christi betrachten, d. Samuel Lansbergius voorgedraghen. Dat het gelezen werd, blijkt uit het feit, dat weldra te Enkhuizen onder een enigszins gewijzigden titel een tweede uitgave verscheen. Trigland heeft het de moeite waard geacht het stuk in zijne Kerckelijcke Gheschiedenissen op te nemen, en hij teekent de uitwerking ervan met de simpele woorden: „ende hiermede is dat onloopen gestuyt”.

Ook zijn eigen kerk had Voetius tegen een remon-strantischen aanval te verdedigen. Nu hun vredes-resolutie geen ingang vond, bedachten Holland's Staten een nieuwen maatregel, om het arminianisme te bevorderen. Kort voor Nieuwjaar van 1616 be-paalden zij, dat die magistraten in hunne pro-vincie, die zich bij de verkiezing van predikanten en kerkeradsleden zouden willen houden aan de

smelten, kunnen wij, ook al overrekenen wij de eventuele gevolgen zeer nauwkeurig, niet anders dan den wensch uitspreken, dat het traktaat, gelijk het nu luidt, in onze volksvertegenwoordiging geen meerderheid vinde.

Eerstens, omdat België zijn verlangens naar het ons voorkomt tot in het onredelijke heeft opgedreven.

Vervolgens, omdat veel wat in het traktaat zooge-naamd is vrijgelaten of stilzwijgend ondersteeld wordt, brandstof kan leveren voor ernstige konflikten.

— „Nederland en Oranje” in de hoofdstad.

Deze week werd het hardacht hoe vóór 75 jaren de anti-revolutionaire kiesvereniging „Nederland en Oranje” te Amsterdam is opgericht.

Van Amsterdam begon de viktoria.

Sinds werd ons land met anti-revolutionaire kiesver-eenigingen overdekt.

Uitzicht op succes was er in 1851 niet.

Maar de oprichters waren zeker van den zegen Gods. Zij verkozen dien zegen boven het succes.

En omdat zij dat deden, schonk de Heere bovendien nog succes.

Wel stond de anti-revolutionaire partij te Amsterdam in proportionele sterkte zelden vooraan.

Doch niet op de kwantiteit maar op de kwaliteit gelet, lag in Amsterdam in niet zoo korte periode het zwaartepunt onzer partij.

Wij leven dan ook in de feestvreugde van „Nederland en Oranje” in de hoofdstad, schoon persoonlijk verhin-derd daaraan deel te nemen, hartelijk mee.

HEPP.

HET BOEK VAN DE WEEK.

„... u weet niet wat een wonderlijke en verdwaalde kermis tegenwoordig het leven is!”

De Opstandigen, door Jo van Ammers-Küller, bldz. 354.

Dit nieuwe boek van de bekende schrijfster, waar-van binnen een jaar niet minder dan vijf drukken verschenen, dient zich aan als „een familieroman in drie boeken”. Het heeft zoozeer de aandacht getrokken van beoordeelaars en lezers, dat ik me ontslagen mag achten van de taak, een korte be-schrijving van den inhoud te geven. De omslag, die de ingenaalde exemplaren versiert, zegt reeds duidelijk genoeg waar het om gaat. Drie vrouwen-figuren vertellen u, dat het in deze familieroman vóór al te doen is om de vrouw in de familie. De „opstandigen” van dit boek zijn de vrouwen, die „opstaan”. Het eerste boek beschrijft den opstand van het meisje in crinoline en huifelhoed van 1840. Ze staat in het donker. De vrouw van het jaar 1872 is de deftige dame met sleeptrok en tour-nure, en kapothoed¹⁾ met keelbanden. Deze op-standige staat in den schemer. De vrouw van 1924 is het meisje, dat ge aan het strand en op het tennisveld tegenkomt. Ze staat op de bovenste tree van den climax, in het licht!

Ik denk niet, dat de schrijfster het geheel eens is met de tekenares van dezen omslag, of het licht, waarin de moderne vrouw gezet is, moet als kunstlicht opgevat worden!

Meesterlijk wordt beschreven, hoe de vooruit-strevende vrouwen van vorige generaties „opston-den” tegen alles wat de vrije, natuurlijke uiting van hun gaven belemmerde. Ze zoeken het licht, dat wenkt buiten de muren van hun „gevangenis”.

Vooroordeel na vooroordeel, boei na boei valt voor de slagen van een beweging, die vecht voor de rechten van de vrouw. Inderdaad, er was heel veel, dat opstand wettig, noodzakelijk maakte.

¹⁾ Ik geef deze vaktinnen op gezag van H. S. S. K., die in „De Standaard” van 21 April 1926 een belangwekkende beschouwing over het onderhavige werk publiceerde.

ordonnantie der Staten van 1591, daarbij konden rekenen op den steun der Hooge Overheid. Gelijk men weet, huldigde deze zoogenaamde kerkenorde het meest brutale caesaropapisme.

Inzake de verkiezing van predikanten ten platten lande, was daarin bepaald, dat de dorpsregeering zou aanwijzen vier door haar geschikt geacht per-sonen uit de dorpelingen, benevens drie predikanten uit de classis en één — zegge één — onderling, of, als er geen kerkeraad was, een vierden predi-kant, die gezamenlijk het beroep zouden uitbrengen. Op deze manier zou dus niet de kerk maar de overheid feitelijk de predikanten „aanstellen”. Vol-gens het voorschrift der Staten, dat hun besluit ook aan alle kerkeraden zou worden gezonden, stelde de drost van Heusden, jonkheer Spierinck van Well, die Voetius' overleden vriend Blanckaert was opgevolgd, aan den pastor loci van Vlijmen de resolutie ter hand, om er met zijn kerkeraad kennis van te nemen. Welke houding de kerkeraad zou aannemen, was niet twijfelachtig. Hij overwoog, dat de invoering van deze kerkenorde hoogst ge-vaarlijk zou zijn, omdat de magistraten ten platten lande vaak nog „papisten” waren. Kon men het beroepen der harders toevertrouwen aan de wol-ven? Klok pondeerde Voetius de stelling, dat het beroepen, als een deel der kerkelijke macht, nie-mand toekwam dan de kerk en men besloot dan ook — 't was 1 Mei 1616 — den Drost te ant-woorden, dat, wanneer er door de Staten eenige verzoeking in den maatregel zou worden aange-bracht en deze door de gezamenlijke kerken van

Maar is deze opstand der opstandigen een op-standing geworden?

Is de vrouw van dezen tijd, de vrouw en het meisje van 1924, zooals de schrijfster ze tekenst, werkelijk gekomen tot de vruchtbare ontplooiing van haar vrouwelijke gaven?

Is de vrouw heusch tot cultuur (want cultuur is toch de verwerkelijking, de ontginning van door God gegeven mogelijkheden) genaderd?

Voor den christen, die dit boek leest, en daarin een vrij juiste beschrijving vindt van het vrouwen-leven van een belangrijk deel der meer gegoede krin-gen, kan het antwoord helaas niet twijfelachtig zijn.

Jo van Ammers-Küller voegt hier haar stem bij het aanzwellend koor dergenen, die in allerlei toon-aard hetzelfde lied zingen: „Wat een wonderlijke en verdwaalde kermis is tegenwoordig het leven”. Het is voor den christen van belang, dat deze stemmen weerklinken in het kamp, dat sinds geruimen tijd heeft vergeten naar Gods stem te hui-teren. Wij hooren hier die tragische onvoldaan-heid van den modernen mensch over zichzelf en zijn wereld. Een wereld van cocktails en whisky-soda's, van shimmy en charleston, van makidans en nachtkroeg, echtscheidingen en „liaisons”.

Het zwaartepunt van dit boek ligt dan ook in het derde deel. Op scherpe wijze (Dirk Coster sprak in „de Stem” zelfs van „scherpe bitsheid”) toont het, hoe de „opstandigheid” geen muren en ge-vangenissen meer ziet, om legen op te staan. De boeien zijn verbroken. De opstand heeft zijn doel bereikt en voorbij gestreefd! Het leven is een dwaze kennis geworden! De oude tante Wijsman, die haar leven lang gestreden heeft voor de rechten der vrouw en zich nuttig heeft gemaakt als vrou-welijke arts in een groot ziekenhuis, ziet angstig en weerloos de verwording van de jeugd in het ge-zin, waar ze haar laatste dagen komt slijten. Dat gezin is niet het verzamelpunt van jong en oud geworden, maar het uitgangspunt!

Met elk van de leden heeft ze intieme gesprek-ken, maar het eind is telkens: „Ik moet er nog eens over denken, morgen moeten we nog eens rustig praten”, maar het helpt niet.

De moeder is tweede-kamerlid en debatteert tegen „een lid der anti-revolutionaire partij, dat al de oude afgesleten theorieën van de vrouw-voor-bet-gezin, en haar door God bepaalde plaats in de gemeenschap met famatieke felheid te herde brengt” (bldz. 411). Haar kinderen vliegen uit naar alle richtingen. Als Kitty haar vader meedeelt, dat ze naaktidanseres wil worden en haar vader dit erge nog tracht te verhinderen, antwoordt de ach-tienjarige: „Dan moet het maar oorlog zijn, paps, tot je wijs wordt en inziet, dat jij me toch niet kunt dwingen. Ik ga naar Dresden en zal zelf het geld verdienen, dat ik voor m'n studie nodig heb.... ik zal overdag mannequin worden in een groot modchuis en 's avonds studeeren, ik heb een prach-tig gevormd lichaam en weet kleren te dragen, het is een vak, dat goed wordt betaald....”. Wan-neer de vader haar dan als uiterst argument wijst op de zedelijke gevaren, die haar wachten, wordt zijn mond gesmoord met de opmerking, dat hij zichzelf belachelijk maakt door zijn amoreuse ver-houding tot een jong meisje (bldz. 448).

De vrouw is zoó vrij geworden, dat haar man onbevredigd is, haar kinderen verworden en zij zelf diep ongelukkig is, ondanks haar ernstig be-doeld maatschappelijk of politiek werk. De moeder klaagt: „Wij hebben de kinderen geleerd ons als gelijken en kameraden te zien.... misschien als we een beetje meer van het ouderwetsche ontzag, de ouderwetsche gehoorzaamheid hadden geëischt, zou Lody niet zoo vijandig tegen zijn vader durven opstaan” (bldz. 412).

Holland „eendrachtelijk” zou zijn aanvaard, ook Vlijmen's kerk bereid was, de ordonnantie te aan-vaarden, „soo niet by forme van approbatie, ten minste by forme van tolerantie”. Men ziet, Voetius bezat het talent om eene weigering in diplomatieken vorm in te kleeden.

Tegelijk met het besluit, tot invoering der ordon-nantie van 1591, was ook de vredesresolutie van 1614 aan den kerkeraad toegezonden. Na wat er op de Gorcumsche classis was voorgevallen, spreekt het van zelf, dat de broeders ook daarin slechts een pogen zagen om „bedectelijken de nieuwicheden der Remonstraten van den vryen wille des menschen ten goede, etc.” in te voeren. Zij ver-klaarden te willen blijven bij den catechismus en de confessie.

Voetius werd door zijn optreden in zijne omge-ving bekend als een goed Gereformeerd predikant. Geen wonder, dat, toen in het voorjaar van 1615 een der beide predikanten van zijne geboortestad, Claes Pietersz van Houweningen, overleden was en de gemeente naast den overgebleven Remon-strant een Contra-remonstrantschen leeraar wen-schte, stemmen opgingen om hem te beroepen, teneer daar Heusden wel eenig recht op hem, als oud-alumnus, kon doen gelden. Een zeer groot aantal leden der gemeente wendde zich daartoe met een verzoek tot den kerkeraad, doch Grovius, de andere predikant, deed wat hij kon om te ver-hinderen dat hij Voetius naast zich zou krijgen. Twee jaar zouden nog verlopen eer de gemeente haren wensch vervuld zag. JOH. C. BREEN.